

Innvandring fra Storbritannia til Norge av havert (*Halichoerus grypus*)

av

G. Hickling

(Natural History Society of Northumberland and Durham and Newcastle upon Tyne)

B. Rasmussen

(Fiskeridirektoratets Havforskningsinstitutt, Bergen)

E. A. Smith

(The Nature Conservancy, Edinburgh, Scotland)

Den atlantiske gråsel eller havert (*Halichoerus grypus*) er et relativt sjeldent dyr. En britisk forsker anslo i 1954 at tallet på havert var ca. 33 500. Omkring 20 000 av disse seler hadde sine faste samlesteder utfor nord- og vestkysten av Storbritannia. På Storbritannias østkyst fantes bare en eneste koloni, nemlig på Farne Islands som ligger et stykke utfor kysten, omtrent midt mellom Newcastle og Edinburgh. Større kolonier fins på Hebridene, Orknøyene og på øya Rona som ligger omtrent midt imellom de to øgrupper, samt på Shetland.

En vitenskapelig undersøkelse av havertkolonien på Farne Island ble satt i gang i 1951. Denne selkoloni har vært kjent i minst 800 år og det ble

tidligere drevet en regulær selfangst på disse holmene. Haverten gikk mot en total utryddelse da den ble fredet i 1881. Ennå i 1911 var haverten et sjeldent syn på Farne Islands og bestanden besto neppe av mer enn 100 dyr. I 1930-årene økte tallet til 6–800 dyr. En telling av nyfødte unger ble foretatt i 1956, og på dette grunnlag kunne man beregne at tallet var steget til mellom 3200 og 3400 dyr. Koloniens størrelse var omtrent den samme i 1959.

Merking av havertunger på Farne Islands ble forsøkt første gang i 1951. Til og med 1959 var det blitt merket 1655 unger, og gjenfangster er blitt rapportert fra forskjellige kanter av Europa, som f. eks. Norge, Holland, Danmark, Tyskland, Fær-

Fig. 1. Voksene dyr og nyfødte unger av havert på Farne Islands i kastetiden midt i november (Foto: G. Hickling).

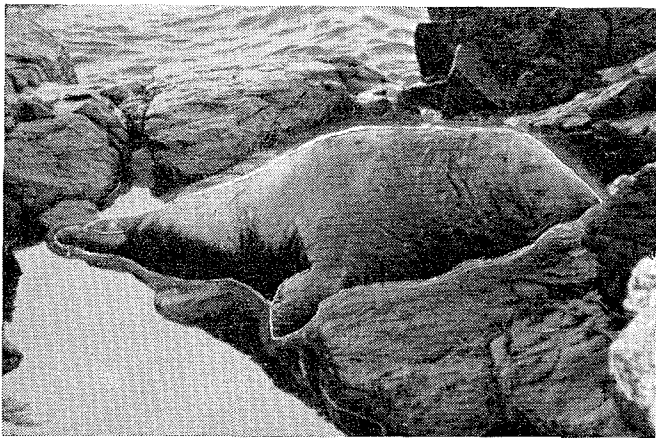

Fig. 2. Voksen havert-hann, Farne Islands (Foto: G. Hickling).

øyane, og ikke minst fra forskjellige kyststrøk av Storbritannia. Tallet på utførte merkinger på Farne Islands i 1960 og 1961 er ennå ikke publisert. Alle gjenfangster opp til 1959 har bestått av dyr mindre enn 9 måneder gamle, men mesteparten av dem har vært under 10 uker. Gjenfangstene viser at det foregår en ganske stor spredning av årets unger borte fra merkestedet, men man har ingen opplysninger om de voksne dyrs vandringer.

Undersøkelsene over havert-kolonien på Farne Islands drives av Natural History Society of Northumberland and Durham and Newcastle upon Tyne under ledelse av Grace Hickling. Resultatene av merkingene er publisert av Grace Hickling i de såkalte «Farne Islands papers» (se litteraturliste).

Liknende undersøkelser ble i 1960 tatt opp over havertbestanden i Skottland. Merking av havertunger blir nå foretatt på Hebridene, Orknøyene og

Fig. 3. Havert-hunn med sin 4 dager gamle unge, Farne Islands (Foto: G. Hickling).

på øya North-Rona. Selmerkingen i Skottland foretas av the Nature Conservancy, Edinburgh, under ledelse av E. A. Smith. Det er et nært samarbeid mellom de vitenskapelige institusjoner i England og Skottland når det gjelder disse selundersøkelser.

For merking av sel på Farne Islands brukes et rundt plastikkmerke 3 cm i diameter (fig. 6. a) som festes i dyrets hale. I Skottland brukes et 6 cm langt båtformet plastikkmerke som festes i dyrets hale ved hjelp av nylontråd og en holde-knapp (fig. 6. b).

En del havert merket i Skottland får også påsatt et ca. 7 cm langt svimerke på høyre skulder. På Orknøyene er svimerket en «V», på Hebridene en «H», og på North Rona en omvendt «Y». Slik svimerking ble også forsøkt på Farne Islands i desember 1960. En er interessert i å få flest mulig opp-

Fig. 4. Nyfødt unge av havert med merke festet på halen, Farne Islands (Foto: G. Hickling).

lysninger om svimerkets utseende når disse dyr blir gjenfanget.

Merking av unger i havertkoloniene foregår vanligvis fra siste dager av oktober til begynnelsen av desember. Til utgangen av januar 1962 er 25 havertunger merket i Storbritannia gjenfanget i Norge. Spesielt i 1960–61 har tallet på gjenfangster vist tendens til å øke på Norskekysten. Opplysninger om gjenfangster er i stor utstrekning blitt innsendt av finnere bl. a. til Fiskeridirektoratets Havforskningsinstitutt og til Fiskerimuseet i Bergen. I fremtiden kan ventes flere slike gjenfangster, etter som merkeprogrammet både for Farne Islands og for Orknøyene blir utvidet. Da det har vært stadige forespørsler og gjetninger i pressen om hvor disse merkede dyr kommer fra, kan det være av interesse

Fig. 5. Avrvøttet havert-unge med merke på halen, Farne Islands (Foto: G. Hickling).

å gi en orientering om de gjenfangster på Norskekysten som hittil er kommet til vårt kjennskap. I forbindelse med tabellen over de enkelte gjenfangster vises til kartskissen fig. 7, som antyder hvor dyrene kommer fra og likeledes lokalitetene for gjenfangst.

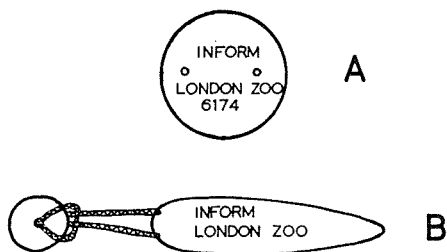

Fig. 6. A: Gult plastic selmerke nyttet på Farne Islands. B: Rødt plastic selmerke nyttet på Orknøyene, Hebridene og North Rona.

Det fremgår av kartet (fig. 7) at vandringen av havertunger til norskekysten fra Storbritannia synes å ha et visst mønster. Haverten fra Farne Islands har for det meste vært gjenfanget på strekningen Jæren—Karmøya, mens haverten fra Orknøyene for det meste er gjenfanget på strekningen Hardangerfjorden—Stad. Det er en del unntakelser i dette mønster, bl. a. er ett dyr fra Farne Islands gjenfanget så langt nord som ved Frøya, ett utfor Sognefjorden. Av havert fra Orknøyene er bare ett eksemplar gjenfanget så langt syd som utfor Stavanger. Av dyr merket på North Rona er det bare en enkel gjenfangst tatt ved Karmøya, mens havert fra Hebridene ennå ikke er fanget i Norge.

Vandringsretningen både fra Farne Islands og fra Orknøyene mot norskekysten er omtrent mot

nordøst. En forklaring på dette ligger muligens i værforholdene på det tidspunkt ungene forlater sitt fødested. Dyrene er født om høsten, og de søker ut i sjøen på jakt etter næring i november—desember. På denne årstid er det hyppige stormer i Nordsjøen og sydvestlig vind er fremherskende. Såfremt de unge dyr svømmer unna vind og sjø skulle vi vente en fordeling av gjenfangstene som er vist på kartet.

Langs norskekysten var haverten tidligere meget alminnelig, særlig utfor Trøndelag og Helgeland. Den fantes mer spredt sønnenfor og nordenfor. I de siste årstider har imidlertid haverten vært en sjelden gjest. Bare unntaksvis streifer haverten innover fjordene, og for det meste lever de enkeltvis og spredt i de ytterste kyststrøk. På bestemte steder som har vært kjent gjennom århundrer pleide haverten senhøstes og årvisst å samle seg i større antall for å føde sine unger.

Den mest kjente av havertens yngleplasser ved vår kyst er Halten (Froan) utenfor Trondheimsfjorden. Ifølge Sivertsen (1957) var antallet av havert i denne koloni i 1870—80 årene under yngel-

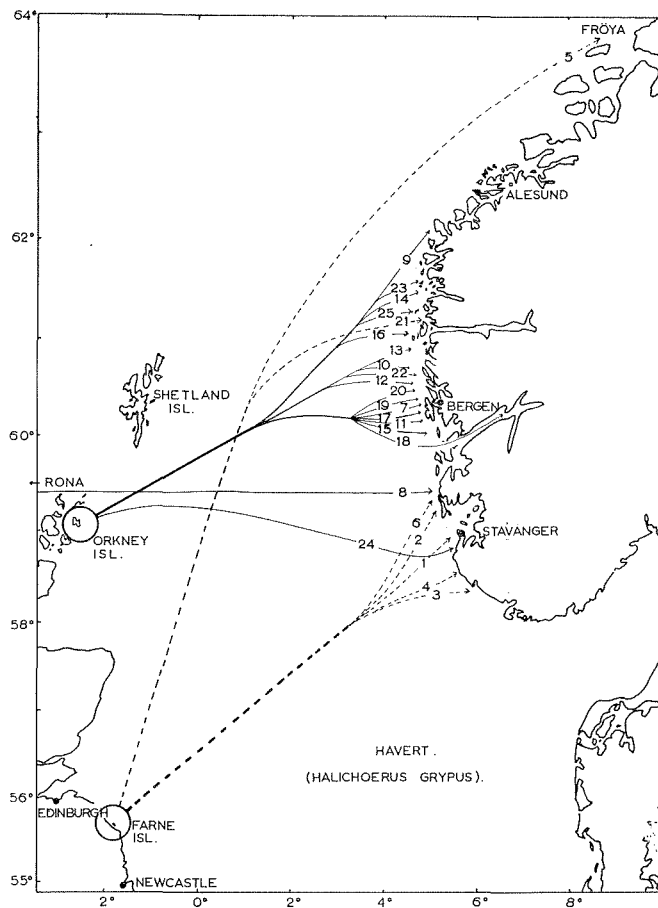

Fig. 7. Gjenfangster på Norskekysten av havert (*Halichoerus grypus*) merket i Storbritannia.

Oversikt over merkinger og gjenfangster av havert 1951—1962.

Farne Islands (F. J.), Orknøyene (O.), -North Rona (N. R.), 90 n. mil W av Orknøyene.)

Nr.	Merkested og dato	Merke nr.	Alder ved merking, uker, kjønn	Gjenfangststed posisjon og dato	Alder ved gjenfangst, uker	Fangstredskap	Anmerkninger
1	F.I. 16/12—51	1	--	v/Stavanger, 30/12—51			Opplysninger mangler.
2	F.I. 21/12—52	97	--	Utfor Utsira, N 59° 30', E 3° 30'; 3/4—53	15	Trål	Tatt av en fransk tråler.
3	F.I. 30/10—57	3421	- ♂	Innsiden av Egerøy, N 58° 27' E 5° 55', 31/12—57	9	Trollgarn	
4	F.I. 29/11—58	5195	- ♀	Vigdelsnes v/Jæren, N 58° 43', E 5° 31', 10/1—59	6	Garn	Nr. 3 og 4 omtalt av Holgersen i Fauna 1959 (2): 98.
5	F.I. 5/11—59	5343	1, ♂	Nord-Frøya, N 63°48', E 8°50', 29/12—59	9	Torskegarn	Vekt v/merking 24 kg. Vekt på merkestedet 23 dager senere 32 kg. Vekt v/gj.fangst 30 kg., lengde 105 cm. Nordligste gj.f. fra F.I., og lengste distanse vandret, ca. 600 n. mil (Hickling 1960).
6	F.I. 23/11—59	5412	1/2 -	Kvalvåg, Karmøy, N 59°20', E 5° 10', 30/12—59	6	Garn	Observert på Isle of May, Firth of Forth, 21/12—59. Må ha vandret 360 n. mil med gj.snittsfart på 40 n. mil i døgnet (Hickling 1960).
7	O. 20/11—60	7756	4, ♂	Utfor Turøy i Hordaland, N 60°20', E 5°00', 6/12—60	6—7	Trollgarn	
8	N.R. 24/10—60	8094	--	Innløpet til Viksefjorden v/Haugesund, N 59°30', E 5° 15', 10/12—60	ca. 8	Trollgarn	Garnet stod på 18 m vann. Selen målte 110 cm., vekt ca. 40 kg. Oljesøl over bryst og buk.
9	O. sannsynligvis nov.—1960	7067	--	2 n. mil NW av Kråkenes fyr, N 62°03', E 5°00', 1/12—61	—	Torskegarn	Lengde v/gj.fangst 130 cm, vekt 31 kg. To umerkede havert tatt i garn i nærheten. Mulig en mindre flokk havert på vandring langs kysten.
10	O. sannsynligvis nov.—60	7355	--	Utfor Rebnor N for Bergen, N 60°46', E 4°51', 4/3—61	—	Torskegarn av nylon	Vekt 35 kg.
11	O. 11/10—61	0020	3—4 ♂	Utfor Glesvær v/Upsøy, N 60°11', E 5°02', 25/11—61	ca. 10	Trollgarn	Skjelettet gitt til Universitetet i Bergen (Meddelt av Fiskerimuseet, Bergen).
12	O. 2/11—61	0506	4, ♀	V/Toska, N for Bergen, N 60°40', E 40°55', 1/12—61	ca. 8	Trollgarn	Lengde v/gj.fangst 105 cm., vekt 15 kg. Dårlig hold.

Nr.	Merkested og dato	Merke nr.	Alder ved merking, uker, kjønn	Gjenfangststed posisjon og dato	Alder ved gjenfangst, uker	Fangstredskap	Anmerkninger
13	O. 2/11-61	0648	2, ♂	Byrknesøy, N. for Bergen, N 60°54', E 4°51', 4/12-61	6-7	Tatt på land	Svimerket med V på merkestedet 15/11-61. — Gjenfanget etter storm 10 m fra bebyggelsen på Byrknesøy. Sendt neste dag til Akvariet i Bergen. Satt i seldammen. I dårlig hold. Infisert sår etter merket i halen. Spiste lite, døde 6/12-61. Avstand fra merkestedet 240 n. mil. Gj.snittsfart under vandring 12 n. mil i døgn.
14	O. 5/11-61	0558	2-3, ♀	Tranøy v/Florø, N 61°29', E 4°57', 6/12-61	6-7	Trollgarn	Lengde ved gjenfangst 100 cm., vekt 25.5 kg.
15	O. 18/11-61	3-4, ♀	3-4, ♀	NordpyntenavReksteren, N 60°05', E 5°25', 14/12-61	—	Trollgarn	Lengde ved gjenfangst 107 cm, vekt 17,5 kg. Skjelettet overlatt Universitetet i Bergen (Medd. av Fiskerimuseet).
16	O. 11/10-61	0002	2-3, ♂	Utvær fyr utfor Sognefjorden, N 61°02', E 4°35', 20/12-61	12-13	Trollgarn	Garnet stod på 10 m dyp på sand bunn. Lengde ved gjenfangst 100 cm.
17	O. 18/11-61	0864	2, ♀	Skorpevåg, S for Algerøy utfor Bergen, N 60°20', E 4°56', 22/12-61	7	Trollgarn	Garnet stod på 18 m dyp. Lengde ved gjenfangst 100 cm.
18	O. 21/10-61	0169	3, ♂	Granvinfjorden mellom Hamre og Granvin, N 60°10', E 6°41', 22/12-61	12	Garn	Garnet stod på 11-14 m dyp. Lengde ved gjenfangst 100 cm, brystvidde 75 cm vekt 26,5 kg.
19	O. 21/10-61	0161	ca. 2, ♂	Uthella nær Bergen, N 60°41', E 4°51', 28/12-61	ca. 12	Torskegarn	Vekt ved gjenfangst 24 kg.
20	O. 18/11-61	0855	3-4, ♂	Solsvik ved Bergen, N 60°26', E 4°58', 29/12-61	ca. 8	Trollgarn	Opplysninger mangler.
21	F.I. 1/11-61	6494	1/2 -	Gåsvær i Solund, N for Sognefjorden. N. 61°11', E 4°43', 3/1-62	vel 9	Trollgarn av nylon	Opplysninger mangler.
22	O. 7/11-61	0709	4, -	Nautnes, N for Bergen, N 60°37', E 4°48', 10/1-62	ca. 12	Trollgarn	V-formet svimerke svakt synlig ved gjenfangst. Lengde 90 cm, vekt 23 kg.

Nr.	Merkested og dato	Merke nr.	Alder ved merking, uker, kjønn	Gjenfangststed posisjon og dato	Alder ved gjenfangst, uker	Fangstredskap	Anmerkninger
23	O. 11/10—61	0013	2, ♀	Kvitingane W av Batalden, N 61°38', E 4° 43', 24/1—62	17	Skutt	Opplysninger mangler.
24	O. 2/11—61	0421	2, ♀	Tanangen, S for Stavanger, N 58° 56', E 5°34', 26/1—62	14	Garn	Svimerket på merkestedet 15/11—61. Lengde ved gjenfangst 95 cm, vekt 35,5. kg. Svimerket tydelig. Skinnet tynt, litt betent.
25	O. 3/11—61	0470	2-3, ♀	W av Oddekalv i Solund, N for Sognefjorden, N 61°01', E 4°47', 30/1—62	ca. 14	Trollgarn	Svimerket på merkestedet 17/11—61.

tiden 500—600 dyr. Det ble dengang drevet regulær fangst på haverten. Fangsten på Halten begynte vanligvis 17.—18. oktober. Først ble bare ungene tatt under fangsten, mens de voksne mest mulig ble spart. Iallfall forsøkte man å spare hunnene. I 1870-årene var utbyttet 50—60 unger pr. år. Men senere gikk bestanden tilbake år for år. Omkring 1910 anslo Collett tallet på voksne individer til under 200, og i 1915—20 årene besto stammen på Halten av ca. 100 voksne dyr. Fangsten disse årene var 20—25 unger og 5—6 voksne hanner årlig. Men selv denne beskatning synes å ha vært for sterk, for antallet havert ble stadig mindre. Særlig hurtig gikk Halten-stammen tilbake i 1940-årene, da selkjøttet ble brukt til revefôr. Etter siste verdenskrig var bestanden av havert på denne yngelplass praktisk talt utryddet. Imidlertid var spørsmålet om fredning av haverten på Halten tatt opp gjennom privat initiativ, og dette resulterte i den kgl. resolusjonen av 24. mars 1953 som totalfreder haverten i hele Sør-Trøndelag fylke. Undersøkelser sommeren og høsten 1954 ga som resultat at bestanden på Halten talte under 50 dyr. Hvorvidt tallet har steget siden, vet vi ikke. Noen få holmer og skjær langs Norges kyst vitner om at haverten tidligere har vært en fast gjest og har hatt sine faste fødeplasser. På disse steder ble det også drevet en årvisst jakt på haverten. Av stedsnavn som sannsynligvis har forbindelse med slik selfangst kan nevnes Ertenøy sør for Bergen, Erkna utfor Ålesund, Ertvågøy i Sør-Trøndelag, Erflesa og Ertenråsa i Nord-Trøndelag, Ertnskjær og Ertnesflesa på Helgelandskysten.

Haverten har vært borte fra disse steder i mange år. I den senere tid har man merket en sterk økning i forekomsten av unge havert langs hele kysten, og særlig er dette tilfelle vinteren 1961—62 da man enkelte steder taler om en ren invasjon av havert. Gjenfangster av merket havert som er kommet fra Storbritannia tyder på at det er en viss realitet i disse observasjoner selv om uttrykket «invasjon» må sies å være vel sterkt.

Det er særlig på strekningen Jæren—Sør-Trøndelag at denne økning i havertbestanden er blitt lagt merke til av fiskerne. Men mer spredte rapporter om økende forekomst av havert kommer også fra Nord-Norge. Således er flere dyr observert ved Arnøy utfor Saltfjorden (Nordland).

De som driver fiske langs kysten er lite begeistret for større mengder havert og fjordkobbe. Særlig fra laksefiskerne som driver med kilenot har det vært klaget over disse selene som tar laks. Når det gjelder spørsmålet om havert så foreligger det ikke noen undersøkelse over mageinnholdet av de fangete dyr, og det kan ikke avgjøres ennå om denne selart tar laks, og heller ikke er det klart hvilken fisk den foretrekker. Haverten er ikke fredet i Norge, bortsett fra Sør-Trøndelag fylke, hvor fangst av havert er forbudt i følge Kgl. res. av 24. april 1953. Dette ville være av verdi for dyrelivet langs kysten om iallfall en del havert-kolonier kunne etableres såfremt disse åpenbart ikke i særlig grad influerte på fiskeutbyttet i vedkommende distrikt. Skulle havertbestanden bli altfor stor ville det neppe by på særlige vanskeligheter å redusere den til et ønskelig nivå.

Haverten er som tidligere nevnt totalfredet i Storbritannia, og de tellinger som foreligger fra Farne Islands viser en sterk stigning i bestanden. Det er mulig at kolonien her og på Orknøyene har nådd et metningspunkt, og at dette forklarer den økte utvandring bl. a. til norskekysten. På Farne Islands har man observert at ungene for det meste forlater kolonien like etter at de er svømmedyktige. Likeledes forekommer 1-års og 2-års dyr i ubetydelig antall. Det er først som kjønnsmodne 3-års dyr og eldre at de synes å returnere til sitt fødested for å bli mer fastboende.

Såfremt havert-koloniene ved Storbritannia etter hvert blir overbefolket, og dyrene derfor vil vise en tendens til å søke nye beitemarker, synes det heller ikke umulig at havert fra disse farvann skulle kunne slå seg til på norskekysten og således i fremtiden gi et tilskudd til den lille havert-koloni som allerede eksisterer på Halten, eller opprette nye kolonier. Vi har ennå ikke noe direkte bevis for at voksne dyr fra de britiske farvann har slått seg til ved norskekysten, og at de føder sine unger her. De merkeforsøk som pågår i Storbritannia vil sikkert kunne gi opplysning om dette i kommende år.

De britiske forskere er sterkt interessert i å få opplysninger om forekomst av havert-flokker på land, om de samles her for å føde sine unger eller for hårfelling. I Skottland planlegges en flykartlegging av havertforekomstene. Det skal foretas en telling av dyrene for sammenligning med forekomstene andre steder, f. eks. norskekysten. Det planlegges å beskytte og føre kontroll med bestanden i Storbritannia, idet man samtidig studerer bestandens innvirkning på fisket etter laks, torsk og hummer. Ennvidere skal man undersøke parasittiske nematoder som overføres fra sel til torsk, og andre faktorer.

Summary

The present article on the migration of grey seals from British waters to the Norwegian coast is mainly intended to arouse the interest of the coastal population of Norway for the British marking experiments. The first part of the article gives a review of the Farne Island grey seal population and the scientific work carried out since 1951 by the Natural History Society of Northumberland. Durham and Newcastle upon Tyne. Likewise the tagging work on the Orkneys, Hebrides and North Rona by the Nature Conservancy, Edinburgh is shortly reviewed. At the end of January 1962 altogether 25 marked grey seals have been recap-

tured in Norway. These grey seals are coming partly from the Farne Islands and partly from the Orkneys. A more detailed list is given of the recaptures and a map showing the localities. Almost all animals recaptured in Norway have been found drowned in gill nets. One animal were taken alive and transferred to the Bergen Aquarium where it died after a few days.

The migration routes to Norway seem to have a certain pattern. The Farne Islands grey seals are mostly recaptured in the Stavanger area, while the Orkney grey seals mostly are found in the Bergen—Stad area. As shown in the map there are, however, a few exceptions to this general pattern. The direction of migration both from Farne Islands and from the Orkneys is towards northeast, and it is suggested that possibly the frequent southwesterly gales in November—December are one of the factors influencing the swimming direction of the very young grey seals leaving their home waters.

A review is given of the occurrence of grey seals on the Norwegian coast where they have been very scarce since the beginning of this century. Specially mentioned is the Halten colony which in the 1870-ies numbered 5—600 animals. In 1954 this colony was strongly reduced and counted less than 50 animals. The grey seals in the whole Halten district was finally protected by law in April 1953. There is no information on the present size of this colony, but it is still considered to be very small. In conclusion is mentioned the possibility of grey seals from the British coast becoming established in Norway or augmenting the existing small Halten colony. However, the answer to this problem lies in future recoveries of mature animals bearing a British tag.

LITTERATUR

- Hickling, B. 1957. The grey seals of the Farne Islands. *Trans. Nat. Hist. Soc. Northd. Durham and Newcastle*, 12 (4): 93 — 136.
- 1959. The grey seals of the Farne Islands. *Ibid.*, 13 (2): 33 — 64.
- and Ennion, E. A. R. 1959. Grey seals of the Farne Islands. *Oryx, Journ. Faun. Pres. Soc.*, 5 (1): 1 — 15.
- and Coulson, T. C. 1960. Grey seals of the Farne Islands 1958 to 1959. *Trans. Nat. Hist. Soc. Northd. Durham and Newcastle* 13 (6): 151 — 178.
- and Coulson, T. C. 1960. The grey seals of the Farne Islands. *Ibid.*, 13 (7): 196 — 214.
- Sivertsen, E. 1957. *Selene. Norges Dyreliv*, Bind I: Pattedyr: 229—235. Oslo.
- Smith, E. A. 1961. Seal marking in Orkney: October—November, 1961. Stenciled report. The Nature Conservancy Edinburgh.